

QUAN HỆ XIÊM, LAN XANG VÀ MIẾN ĐIỆN VỀ VẤN ĐỀ CHIÈNG MAI TỪ GIỮA THẾ KỶ XVI ĐẾN ĐẦU THẾ KỶ XVII

Nguyễn Mậu Hùng¹

ABSTRACT

With Lang Xang, although having to struggle for independence and freedom drastically over a half century, the recently sophisticated international relationship conducted the result that on the one hand Lang Xang defended its independence, on the other hand it defined the scale of territory of the kingdom. The regionally hegemonic dispute particularly controlling Chieng Mai chiefly played out between two hereditary contenders, Burma and Siam. With Burma, later semi-century XVI was a happy period in its history. All Thai's countries at least once had to submit to Burmese. Chieng Mai became umbilical problem in relation between Burma and Thai's countries. During that period, between Xiam and Lan Xang was a temporary coalition. And in the historic collide between Burma and Lan Xang about Chieng Mai, Siam supported Lan Xang, but of course, they didn't agree with that Chieng Mai belonged to Lan Xang. This powerful triangular had provisional inclination toward Burma, but was balanced again in late 16th century at last.

Keywords: *relations, international relation, indephendence, freedom, Chieng Mai, Siam, Lan Xang, Burma*

Title: *The relation among Siam, Lan Xang and Burma about Chieng Mai's matter from mid 16th century to early 17th century*

TÓM TẮT

Đối với Lan Xang, mặc dù phải trải qua nửa thế kỷ đấu tranh vô cùng cam go và quyết liệt, nhưng mối quan hệ quốc tế phức tạp vừa qua đã dẫn đến kết quả là một mặt Lan Xang bảo vệ được chủ quyền của mình, mặt khác xác định được phạm vi lãnh thổ của vương quốc. Đối với Miến Điện, nửa sau thế kỷ XVI là thời kỳ vàng son trong lịch sử chinh phục của họ. Tất cả các quốc gia người Thái đều ít nhất một lần phải quy phục người Miến. Chieng Mai trở thành vấn đề trung tâm trong quan hệ giữa Miến Điện với các quốc gia người Thái. Trong thời gian đó, do phải chống lại một kẻ thù chung nên giữa Xiêm và Lan Xang đã hình thành một liên minh chiến đấu tạm thời và trong cuộc đụng đầu lịch sử giữa Miến Điện và Lan Xang về vấn đề Chieng Mai, Xiêm đã đứng về phía Lan Xang, nhưng không phải vì thế mà họ ủng hộ Chieng Mai thuộc về Lan Xang. Trục tam giác quyền lực này có có lúc tạm thời nghiêng về phía Miến Điện nhưng cuối cùng đã được cân bằng lại cuối thế kỷ XVI.

Từ khóa: *các mối quan hệ, quan hệ quốc tế, độc lập, tự do, Chieng Mai, Xiêm, Lan Xang, Miến Điện*

1 NGUYÊN NHÂN DẪN ĐẾN QUAN HỆ CẶNG THẲNG (1545-1558)

Sau khi ra đời (1353), Lan Xang liên tục phát triển mạnh mẽ trong một thời gian dài và “mặc dù cư dân thưa thớt, vương quốc Lào là một trong những quốc gia

¹ Khoa Đông phương học - Đại học Đà Lạt

rộng lớn nhất Đông Dương”¹. Từ đó, dù muốn hay không sự ổn định và phát triển của Lan Xang cũng phải chịu tác động của tình hình khu vực và các láng giềng của Lan Xang cũng phải chú ý đến một thế lực mới xuất hiện. Sự phát triển của Lan Xang giai đoạn này cũng cho phép họ vượt qua những quan hệ đối ngoại còn hạn chế ban đầu và mở ra khả năng tham gia vào đời sống chính trị khu vực trên một phạm vi rộng lớn hơn.

Năm 1520, Phia Visun qua đời, con là Phô Thi Xa lên làm vua, hiệu là Phô Thi Xa Lạt (1520-1549), đã tạo nên một bước ngoặt trong sự phát triển của Lan Xang cũng như trong quan hệ đối ngoại. Với sự gia tăng mạnh mẽ của quan hệ đối ngoại qua con đường hôn nhân, Phô Thi Xa Lạt được quyền thừa kế ngôi vua Chiềng Mai và ông đã mạnh dạn cho con trai Xết Tha Thi Lạt của mình sang làm vua Chiềng Mai². Bắt đầu từ đây vấn đề Chiềng Mai là câu chuyện trung tâm trong quan hệ ngoại giao của Lan Xang với hai vương quốc láng giềng phía tây.

Tình hình căng thẳng bắt đầu bằng mâu thuẫn trong quan hệ giữa Lan Xang và Chiềng Mai giữa thế kỷ XVI. Vua Phô Thi Xa Lạt của Lan Xang có một người vợ là công chúa Chiềng Mai. Khi vua Chiềng Mai qua đời³, ông không có con trai nối ngôi. Theo tục lệ địa phương, chính Phô Thi Xa Lạt là người được quyền kế vị ngôi vua bố vợ, nhưng do đang bận trị vì Lan Xang, nên ông cho con trai là Xết Tha Thi Lạt sang giữ ngôi vua vương quốc “*một triều thừa ruộng*” giàu có đó⁴.

Đến đây, vấn đề còn có vẻ khá yên ổn. Nguyên nhân chính làm cho quan hệ khu vực phức tạp lại bắt nguồn từ sự rối ren chính ngay trong nội bộ Chiềng Mai. Năm 1538, vị vua thứ 16 của nước này, Muang Kesa, bị con trai của ông ta, Tai Sai Kham, phế truất. Nhưng đến năm 1543, ông này bị giết do một cuộc nổi dậy của nhân dân Chiềng Mai và Muang Kesa được phục hồi ngôi báu. Năm 1545, Muang Kesa bị diên và Sen Dao đã tổ chức ám sát ông. Đến đây dòng dõi trực hệ nam của vua Mangrai bị tuyệt tự⁵. Sau đó, Sen Dao mời hoàng tử Kengtung lên ngôi vua Chiềng Mai nhưng bị từ chối, nên ông lại mời hoàng tử Mèkuti của Muang Nai. Tuy nhiên, cùng lúc đó một nhóm quý tộc đối lập của Sen Dao ở Chiềngsen đã gửi một phái đoàn đến yêu cầu vua Phô Thi Xa Lạt của Lan Xang tiếp nhận ngôi báu của Chiềng Mai cho con trai ông ấy, hoàng tử Xết Tha Thi Lạt, vì mẹ ông ta là

¹ D.G.E. Hall, *Lịch sử Đông Nam Á*, NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1997, tr.408.

² Lương Ninh (Chủ biên), *Đất nước Lào - Lịch sử và văn hoá*, NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1998, tr.68.

³ Hiện nay vẫn tồn tại nhiều ý kiến khác nhau về thời gian diễn ra sự kiện này. Trong cuốn *Đất nước Lào - Lịch sử và văn hoá*, Lương Ninh (Chủ biên), tr.72 có ghi: “*Năm 1545, vua Chiềng Mai qua đời, không có con trai nên theo tục lệ chính Phô Thi Xa Lạt là người được quyền kế ngôi vua bên vợ*”. Trong khi đó, Cả Wood, trong *A history of Siam*, tr.103 và Hall, trong *Lịch sử Đông Nam Á* đều cho rằng: niên đại đó là năm 1543. Tuy nhiên, cả hai tác giả này cũng chưa thống nhất với nhau về tên của vị vua Chiềng Mai lúc đó. Ở đây, chúng tôi lấy theo niên đại của Lương Ninh.

⁴ Về sự kiện này, Hall trong *Lịch sử Đông Nam Á*, tr.409 lại viết: “*Phô Thi Xa Lạt đã đưa vào vị trí của mẹ mình một công chúa Chiềng Mai để đòi chiếm ngôi vua và đã phái một đạo quân hùng mạnh đến mau chóng đánh bại các đối thủ khác và buộc vương quốc Chiềng Mai phải cử một phái đoàn đến mời Phô Thi Xa Lạt lên ngôi vua*”.

⁵ Theo Wood, khi Tai Sai Kham bị sát hại do bất tài năm 1543 thì dòng họ Mangrai đã hết con trai là chưa thuyết phục vì lúc đó vẫn còn Muang Kesa. Do đó, năm 1543, Phô Thi Xa Lạt can thiệp vào công việc Chiềng Mai cũng không có cơ sở thực tế vì ít nhất đến năm 1545, Muang Kesa mới bị sát hại và Phô Thi Xa Lạt mới có thể can thiệp được (W.A.R Wood, *A history of Siam*, 2nd edit, Bangkok, 1959, tr.103).

công chúa Chiềng Mai. Vua Lan Xang tán thành với dự định sẽ sáp nhập Chiềng Mai vào lãnh thổ của mình¹.

Cùng lúc đó, hoàng tử Hsenwi của Miến Điện đã gửi một đạo quân xâm lược Chiềng Mai với lí do trừng phạt Sen Dao vì đã giết Muang Kesa. Thất bại trong âm mưu chiếm đóng Chiềng Mai, Mun Hoa Kiên, tổng chỉ huy của Hsenwi, đã lập căn cứ tại Lampun và gửi một thông điệp yêu cầu vua Xiêm, Prajai, giúp đỡ².

Chớp lấy cơ hội đó, Prajai ngay lập tức chuẩn bị xâm lược Chiềng Mai. Tuy nhiên, trước khi ông chuẩn bị xong, một nhóm quý tộc đối lập của Sen Dao ở Chiềngsen đã đột nhập Chiềng Mai và xử tử Sen Dao cùng những phần tử trung thành của ông ta. Sau đó, họ đưa công chúa Maha Tewi lên nhiếp chính Chiềng Mai tạm thời trong lúc đang đợi hoàng tử Xệt Tha Thi Lạt của Lan Xang đến³. Vua Prajai đến Chiềng Mai tháng 7 năm 1445 thì thấy Sen Dao không còn nữa. Tuy nhiên, công chúa nhiếp chính Chiềng Mai vẫn nhận được từ quốc vương Xiêm một thái độ thân thiện.

Mặc dù Ayuthay đang bị hỏa hoạn lớn nhưng vua Prajai vẫn chưa thể trở về ngay được vì hoàng tử Mèkuti của Muang Nai, được hoàng tử Yawnghe của Miến Điện giúp đỡ, đang chuẩn bị tấn công Chiềng Mai. Mặc dù quân của Muang Nai và Ywanghe đã bị công chúa nhiếp chính đánh cho tan tành, nhưng chẳng bao lâu sau đó, một lực lượng quân sự khác của Lan Xang lại đến giúp đỡ Xệt Tha Thi Lạt chiếm giữ Chiềng Mai⁴. Vì vậy, Prajai phải thực hiện cuộc viễn chinh lên phía bắc lần thứ hai⁵. Thủ hiến Pitsanulok được lệnh đi tiên phong với một lực lượng quân đội hùng hậu trong khi triều đình Chiềng Mai đang tranh cãi quyết liệt về việc nên tổ chức kháng chiến hay nên chào đón họ như những người đồng minh. Trong trận đấu cân não này, công chúa nhiếp chính đã giành lá phiếu quyết định cho những gì đang tiếp diễn. Bà ta gửi một phái đoàn đi tiếp đón thủ hiến Pitsanulok đang dựng trại gần Lampun⁶. Tuy nhiên, vào một đêm chét, quân Xiêm bất thành lĩnh đột nhập và thiêu rụi phần lớn thành phố Lampun. Hôm sau, họ tiến đến đe dọa Chiềng Mai⁷.

Việc phá hủy Lampun đã làm cho công chúa nhiếp chính thay đổi kế hoạch và quyết định tổ chức kháng chiến. Sau ba ngày tấn công mãnh liệt nhưng thất bại, vua Prajai buộc phải rút lui sau khi đã tàn phá được một số đền đài và nhà cửa gần Chiềng Mai. Quân Chiềng Mai đã truy kích và đánh bại Prajai tại Wat Chiềngrun, cách Chiềng Mai năm dặm và bắt được rất nhiều tù binh⁸.

¹ D.G.E.Hall, Sdd, tr. 409.

² W.A.R Wood, Sdd, tr. 104.

³ W.A.R Wood, Sdd, tr. 104.

⁴ W.A.R Wood, Sdd, tr. 104.

⁵ Cũng có thể do công chúa nhiếp chính yêu cầu vua Prajai giúp đỡ để chống lại Mèkuti (W.A.R Wood, Sdd, tr. 105).

⁶ Tọa lạc bên bờ sông Kuang thơ mộng, cách Bangkok khoảng 670 km và Chiềng Mai 26 km, sức hấp dẫn của Lampun lại đến từ các di tích lịch sử cổ xưa, đồi núi bạt ngàn và những hồ nước huyền diệu. Theo truyền thuyết, thành phố này được xây dựng cách đây 1.400 năm với cái tên Hariphunchai. Nhà lãnh đạo đầu tiên của nó là Nữ hoàng Chamthewi, một người Môn chính gốc. Vào cuối thế kỷ XII, vua Magrai đã chinh phục thành phố rồi sáp nhập nó vào vương quốc Lan Na. Ngày nay, Lamphun vẫn giữ được những vẻ đẹp hoang sơ cổ kính của mình. Đây cũng là một trong những nơi sản xuất nhân nổi tiếng của Thái Lan (<http://www.thai-tour.com/eng/lampun/introduction.html>).

⁷ W.A.R Wood, Sdd, tr. 105.

⁸ W.A.R Wood, Sdd, tr. 105-106.

Trên đường rút lui qua Muang Li, được Chiềng Mai và Nakon Lampang giúp đỡ, hoàng tử Mangkala của vương quốc Nan lại buộc quân Xiêm phải gánh chịu thêm nhiều tổn thất nặng nề hơn nữa. Thủ hiến Kampengpet phải bỏ mạng. Xa hơn về phía nam, một đạo quân Chiềng Mai khác đang chờ sẵn người Xiêm tại con suối Pau Sam Nun và đã tiêu diệt 3 đại tướng, 10.000 quân cùng 3.000 chiến thuyền¹ của họ. Sau những thảm họa đó, vua Prajai lập tức rút quân về nước.

Những năm kế tiếp, tình hình ở Lan Xang khá phức tạp. Năm 1549, vua Phô Thi Xa Lạt qua đời, hai người em của Xệt Tha Thi Lạt định lợi dụng tình hình này để chia đôi vương quốc, mỗi người cai trị một nửa. Xệt Tha Thi Lạt lập tức giao lại quyền bính ở Chiềng Mai cho hoàng tộc rồi vội vã trở về Lan Xang phé truất hai người em phản loạn, lên ngôi vua và lấy hiệu là Thào Xai Xệt Tha Thi Lạt².

Sau khi lên ngôi vua Lan Xang, Xệt Tha Thi Lạt quyết định gắn bó lâu dài với Mường Xoa và không trở lại Chiềng Mai nữa. Việc ngôi vua bị khuyết một lần nữa lại dẫn triều đình Chiềng Mai đến chỗ bất ổn. Các quý tộc Chiềng Mai đã đưa một ứng cử viên của phe đối lập, hoàng tử Mêkuti của Muang Nai, lên ngôi năm 1549. Từ đó, phe thân Miến Điện dần dần thắng thế³. Một nguyên nhân nữa dẫn đến tình trạng trên là do công chúa Maha Tewi, người ủng hộ phe Xệt Tha Thi Lạt, đã phải lòng say đắm một chàng trai trẻ tên là Pan Sri But Tep, đang giữ một chức vị nhỏ trong triều đình Chiềng Mai. Chẳng bao lâu sau, bà sinh hạ được một công chúa, còn cha nó thì được hưởng quyền cao chức trọng trong cung đình Chiềng Mai. Chính điều này đã làm suy giảm uy tín, đồng thời cũng làm suy yếu lực lượng của Xệt Tha Thi Lạt ở Chiềng Mai. Thế là, triều đình Chiềng Mai rơi vào tay phe thân Miến Điện⁴.

Năm 1558, Xệt Tha Thi Lạt đem quân trừng phạt Mêkuti. Trong một cuộc đụng độ quyết liệt, phe đối lập ở Chiềng Mai đã bị thua nặng, nên phải cầu cứu Miến Điện giúp đỡ. Tuy thắng, nhưng Lan Xang cũng chỉ kiểm soát được một phần phía đông của Chiềng Mai. Chiềng Mai và phần phía tây của vương quốc này vẫn còn nằm trong tay phe cự vương thân Miến Điện. Do cả Xiêm, Lan Xang và Miến Điện đều muốn không chế vương quốc Chiềng Mai nên hành động trên của Lan Xang làm cho Xiêm và Miến Điện vô cùng căm giận. Quan hệ giữa ba nước trở nên cực kỳ căng thẳng⁵.

2 SỰ THẤT BẠI CỦA THẾ GIỚI NGƯỜI THÁI VÀ THẮNG LỢI CỦA NGƯỜI MIẾN (1558-1575)

Ở Miến Điện, tình trạng phân tán quyền lực kể từ khi Pagan thất thủ đến đây đang được khắc phục dần dần. Trên đường chinh phục miền Nam Miến Điện, vua Tabinshwethi của vương quốc Tônggu đã tiến đánh sang cả Ayuthay (1548) để mở rộng uy thế của mình. Mặc dù đợt tấn công nhanh chóng bị đẩy lui, nhưng nó lại mở đầu cho một mối hiềm khích lớn giữa hai nước kéo dài hàng thế kỷ. Sau khi Bayinnaung kế ngôi Tabinshwethi, ông đã hoàn thành công cuộc thống nhất Miến

¹ W.A.R Wood, Sdd, tr. 106.

² Lương Ninh (Chủ biên), Sdd, tr. 72.

³ Lương Ninh (Chủ biên), Sdd, tr. 72.

⁴ W.A.R Wood, Sdd, tr. 109.

⁵ Lương Ninh (Chủ biên), Sdd, tr. 73.

Điện (1555) và bắt đầu bành trướng thế lực một cách mạnh mẽ, thì mối đe dọa đối với Xiêm càng tăng lên và câu chuyện Chiềng Mai cũng đặt Lan Xang vào tình thế không thể tránh khỏi đụng đầu với hai vương quốc láng giềng hùng mạnh phía tây.

Trên bán đảo Trung Ấn lúc này hình thành trục tam giác quyền lực tương đối ngang sức cân tài (Xiêm-Lan Xang-Miến Điện) cùng tranh chấp một vùng đất. Đó chính là vương quốc Chiềng Mai của người Thái đang trên đà suy yếu nằm ở giữa tam giác bất hòa ấy. Mặc dù có lúc công khai, có lúc bí mật, nhưng trong thâm tâm cả ba nước đều muốn giành Chiềng Mai về phía mình. Việc tranh chấp Chiềng Mai đã báo hiệu một thời kỳ sóng gió sắp đến trong quan hệ quốc tế ở khu vực Đông Nam Á lục địa.

Tình hình nói trên cũng buộc Xiêm phải bắt tay kết thân với Lan Xang. Hai quốc gia này đã dẹp mọi bất hòa kéo dài trong lịch sử để hợp tác với nhau cùng chống lại sự xâm lược của một kẻ thù chung là Miến Điện¹.

Năm 1565, Bayinnaung² xích mích với Chiềng Mai. Hoàng tử Mèkuti, đang cai trị Chiềng Mai lúc đó, ngay lập tức thần phục Bayingnaung và đồng ý nộp cống hàng năm gồm voi, ngựa, tơ tằm và các sản phẩm khác³. Việc Mèkuti đầu hàng Miến Điện (4/1556) đánh dấu một cột mốc quan trọng trong lịch sử Chiềng Mai. Với hành động này, vương quốc Chiềng Mai từ đây không bao giờ có thể trở lại thời kỳ vàng son của mình được nữa sau hơn 260 năm thịnh đạt kể từ ngày vua Mangrai thành lập⁴.

Maharaja Mèkuti được phép trị vì Chiềng Mai như một chư hầu của Miến Điện. Tuy nhiên, sau khi quân đồn trú Miến Điện rời Chiềng Mai, Lan Xang đã tiến vào và đánh bại Mèkuti. Đáng lẽ ra họ đã phế truất Mèkuti nhưng Bayingnaung đã kịp thời quay trở lại. Sau đó, với uy quyền của một kẻ chiến thắng, Bayingnaung đã tuyên bố phế truất Xệt Tha Thi Lạt khỏi ngai vàng Lan Xang. Đáp lại, Xệt Tha Thi Lạt đã thành lập một liên minh hùng mạnh gồm các quốc gia người Shan và tiến về Chiềngsen, đại bản doanh của các lực lượng tổng hợp của ông. Tuy nhiên, Bayingnaung đã khôn ngoan chiếm đóng lãnh thổ của các đồng minh Shan đó và buộc Xệt Tha Thi Lạt phải lui quân. Năm 1559, liên minh tạm thời và lỏng lẻo này tan vỡ⁵.

Năm sau (1560), lợi dụng thời gian ngưng chiến, Xệt Tha Thi Lạt đã thiết lập một liên minh chính thức với Xiêm. Để tránh một cuộc tấn công bất ngờ của Miến Điện và duy trì quan hệ gần gũi hơn với Xiêm, năm 1563, ông dời đô về Viêngchăn, củng cố các công trình phòng thủ một cách vững chắc⁶. Hành động phòng thủ đó của Lan Xang là cần thiết nhưng sự quan tâm chủ yếu của Miến Điện lúc này là Xiêm chứ chưa phải là Lan Xang.

¹ Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 73.

² Wood ghi là Bhureng Noug (W.A.R Wood, Sđd, 188). Ở đây, chúng tôi dùng tên ghi trong sách “*Lịch sử Đông Nam Á*” của Hall là Bayinnaung (D.G.E.Hall, Sđd, tr. 417).

³ D.G.E.Hall, Sđd, tr. 415.

⁴ W.A.R Wood, Sđd, tr. 117.

⁵ D.G.E.Hall, Sđd, tr. 415.

⁶ Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 74.

Sau khi kiểm soát được Chiềng Mai, một thuận lợi cơ bản để Miến Điện thực hiện âm mưu chinh phục thế giới người Thái đã hiện rõ. Thực tế cho thấy, việc Mêkuti của Chiềng Mai khiếp sợ đầu hàng Miến Điện để trở thành chư hầu là bước thứ hai¹ trên con đường chinh phục thế giới người Thái của Miến Điện. Thêm vào đó, do liên minh giữa Lan Xang và Xiêm ngày càng vững chắc và sự phục hồi nhanh chóng của nước này sau các cuộc tấn công của Tabinshwethi đã khiến Bayingnaung quyết định tấn công Xiêm càng sớm càng tốt.

Với một lực lượng lên đến 90 vạn quân không chỉ của Miến Điện mà còn của cả Chiềng Mai và các tiểu quốc chư hầu khác, quân Miến Điện đã vượt qua sông Sittang, đến Chiềng Mai và sau đó đi qua Kampengpet, Sukhôthay để đến Xiêm. Được Chiềng Mai giúp đỡ một đội thuyền, Sukhôthay, Pitsanulok, Pijai, Sawankhalok lần lượt rơi vào tay Miến Điện một cách dễ dàng. Tháng 2 năm 1564, Xiêm đầu hàng sau một cuộc kháng cự yếu ớt².

Ngay sau khi thiết lập xong thể chế mới tại Xiêm, Bayingnaung lại lên kế hoạch trừng phạt Chiềng Mai vì đã có thái độ ứng xử không đúng mức khi quân Miến Điện đi qua nước này. Tuy nhiên, do người Môn nổi loạn ở miền Nam Miến Điện nên Bayingnaung phải trở về Pêgu và giao lại cho hoàng tử của mình chủ trì việc này³.

Cuộc viễn chinh của hoàng tử Miến Điện đã vấp phải sự kháng cự quyết liệt khắp nơi của nhân dân Chiềng Mai trừ Mêkuti hèn nhát đã chạy sang Viêngchăn tị nạn. Từ đó, quân Miến Điện đã tiến đánh vương quốc Lan Xang và chuẩn bị tấn công vào kinh đô của Xệt Tha Thi Lạt lần thứ nhất. Lý do thứ hai khiến quân Miến Điện tấn công Lan Xang là khi Xiêm bị Miến Điện xâm lược, Lan Xang đã gửi một đạo quân giúp đỡ Xiêm kháng chiến nhưng bất thành.

Trước lòng dũng cảm và tinh thần chiến đấu bất khuất của nhân dân Lan Xang, tháng 10 năm 1565, quân Miến Điện buộc phải rút lui về nước với chiến lợi phẩm là một vài tù binh. Trên đường rút lui, quân Miến Điện còn vấp phải những cuộc tập kích liên tiếp của quân và dân Lan Xang. *“Lan Xang đã thắng quân xâm lược và giải phóng đất nước bằng cuộc chiến đấu kiên cường của mình”*⁴.

Mêkuti bị bắt tại Viêngchăn và đưa về giam giữ ở Pêgu, còn công chúa Maha Tawi lại được đưa lên làm nhiếp chính Chiềng Mai. Nhưng lần này, để kiểm soát tình hình, một đơn vị quân đồn trú Miến Điện đóng giữ ở đó⁵.

Trong cuộc chiến tranh này, về căn bản Miến Điện đã thất bại trong việc chinh phục Lan Xang, nhưng họ lại làm chủ được Chiềng Mai và Xiêm. Vì thế, mối hiềm khích giữa hai bên vẫn không hề thuyên giảm. Qua cuộc chiến này, liên minh chiến đấu tạm thời và tình bằng hữu giữa Lan Xang và Xiêm có dịp được thử thách. Nhìn chung, đến đây mối quan hệ đó vẫn còn tương đối vững chắc. Sự vững chắc đó còn được củng cố bằng cuộc hôn nhân giữa vua Xệt Tha Thi Lạt của Lan

¹ Sau việc đánh bại liên minh người Shac và loại bỏ họ ra khỏi đời sống chính trị khu vực đến nỗi họ không bao giờ có thể vực dậy được nữa.

² D.G.E.Hall, Sđd, tr. 417.

³ D.G.E.Hall, Sđd, tr. 417.

⁴ Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 75.

⁵ D.G.E.Hall, Sđd, tr. 418.

Xang và công chúa Tep Karasatri của vua Chakrapat ngay trước khi Lan Xang bị Miến Điện xâm lược lần thứ hai.

Cuối năm 1568, Bayingnaung lại chủ động tấn công các đối thủ của mình lần thứ hai và lại bắt đầu từ Xiêm. Ngay khi được tin cấp báo quân Miến Điện tiến vào biên giới, vua Xiêm đã tức tốc sai người sang Lan Xang đề nghị gửi viện binh phối hợp. Xệt Tha Thi Lạt đã phái một đạo quân sang giúp đỡ. Có tài liệu cho rằng: chính nhà vua đích thân chỉ huy đạo quân đông đến 5 vạn người với 300 voi, 2000 ngựa¹ và đã giành thắng lợi lớn trước quân Miến Điện trong một trận kịch chiến ở Lópburi, trong khi người Miến đang bao vây kinh đô Ayuthay.

Cuộc bao vây kéo dài và vào tháng 8-1569, kinh đô Ayuthay thất thủ. Tiểu vương Maha Tamaraxa của Pitsanulok, người ủng hộ Miến Điện, được đưa lên làm vua chư hầu tại Ayuthay, còn Bayingnaung chuẩn bị đem đạo quân chiến thắng đi trừng phạt Lan Xang. *“Đến đây và cả mấy năm sau đó, đồng minh quan trọng của Lan Xang trong cuộc chiến đấu chống Miến Điện đã bị loại khỏi vòng chiến”*².

Như vậy, đối thủ quan trọng nhất của Miến Điện đã bị hạ gục và chỉ cần thu phục được Lan Xang nữa là thế giới người Thái sẽ nằm gọn dưới ách thống trị của người Miến. Sau khi Ayuthay thất thủ, Miến Điện rảnh tay hơn trong việc gây chiến với Lan Xang. Một cánh quân lớn do phó vương Miến Điện chỉ huy được tăng cường cho lực lượng tiến đánh Lan Xang. Tuy nhiên, cuộc xâm lược Lan Xang lần thứ hai của Miến Điện lại thất bại. Lan Xang đã đánh bại tất cả các cố gắng của Bayingnaung nhằm chiếm Viêng Chăn.

Năm 1571, Xệt Tha Thi Lạt qua đời³. *“Đó là một tiểu vương chưa từng quỳ gối trước quốc vương Miến Điện, minh chủ của các ông vua”*⁴. Bayingnaung đã phái một đoàn sứ giả đến Viêngchăn để đàm phán về việc đưa phó vương, em trai Xệt Tha Thi Lạt làm con tin ở Miến Điện từ năm 1565, lên làm vua Lan Xang chư hầu. Nhưng những ký ức cay đắng về các cuộc xâm lược của người Miến đã thôi thúc nhân dân Lan Xang xông lên giết tên sứ giả. Để trả thù, Bayingnaung đã cử Binya Dala, một đại tướng người Môn, chỉ huy một đạo quân được tuyển chọn ở Chiềng Mai và Xiêm tấn công Viêngchăn. Cuộc tấn công thất bại và Bayingnaung đã giết tên tướng đó.

Mùa khô 1574-1575, Bayingnaung đã đích thân cầm quân chinh phạt, đánh đuổi Xên Xulin ra khỏi kinh đô Viêngchăn và đưa phó vương lên ngôi, mở đầu cho thời kỳ Lan Xang lệ thuộc Miến Điện.

Đến đây, tất cả quốc gia người Thái đều phải nằm dưới ách thống trị của người Miến và Miến Điện trở thành một trong những đế quốc hùng mạnh nhất Đông Nam Á lục địa giai đoạn này. Chưa bao giờ người Miến lại thành công như thế trong việc chinh phục thế giới người Thái và mục tiêu kiểm soát các quốc gia láng giềng phía đông của họ đã hoàn toàn thành công. Trong đó vấn đề Chiềng Mai, tất nhiên, do họ hoàn toàn độc diễn.

¹ Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 76.

² Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 76.

³ Ngày nay, người ta chưa rõ lắm về cái chết của Thệt Xa Thi Lạt, nhưng chắc chắn sự kiện đó xảy ra trong khi ông đang chinh phạt miền Nam Lan Xang.

⁴ D.G.E.Hall, Sđd, tr. 42.

3 SỰ PHỤC HỒI CỦA THẾ GIỚI NGƯỜI THÁI (1575 - 1605)

Ở Lào, đất nước rơi vào tình trạng vô chính phủ cho đến năm 1591, theo yêu cầu của giới sư sãi và đông đảo nhân dân các bộ tộc Lào, hoàng tử Nokeo Koumane, con của vua Xệt Tha Thi Lạt bị bắt làm con tin ở Miến Điện, được trở về nước lên ngôi vua và công khai tuyên bố nền độc lập của Lan Xang đối với Miến Điện¹.

Thắng lợi đó của Lan Xang tất nhiên không tách rời với tình hình Miến Điện lúc đó. Năm 1581, Bayingnaung qua đời, Miến Điện rơi vào tình trạng rối ren nghiêm trọng do dân chúng nổi dậy chống lại việc tiến hành chiến tranh liên tục dưới thời đại Tônggu (1531-1599) và sự chia rẽ giữa các chúa địa phương. Triều đình Tônggu hầu như không kiểm soát được tình hình đất nước, nên cũng không thể can thiệp vào công việc nội bộ của Lan Xang².

Ở Chiềng Mai năm 1578, công chúa Maha Tewi, được Bayingnaung đưa lên làm nhiếp chính lần thứ hai năm 1564, đã qua đời. Để củng cố vị trí của mình đối với Chiềng Mai, Bayingnaung đã đưa một trong những người con trai của ông ta lên làm hoàng tử Chiềng Mai, hiệu là Mohrata Zau³.

Năm 1583, Miến Điện lại phải ráo riết chuẩn bị chiến tranh vì hoàng tử Para Nadet của người Thái, bị bắt làm con tin ở Miến Điện năm 1568, đang chuẩn bị lãnh đạo nhân dân Xiêm chống lại sự đô hộ của người Miến.

Tháng 12-1585, một đạo quân Miến Điện khoảng 3 vạn người tiến thẳng đến Xiêm qua con đường Ba Chùa do hoàng tử Bassein chỉ huy. Kế hoạch của họ là tiến thẳng đến Xiêm, nơi có khoảng 10 vạn quân Chiềng Mai đang đợi sẵn. Tuy nhiên, kế hoạch đó không thành công. Đến tháng 2-1585, khoảng nửa tháng sau khi hoàng tử Bassein bị đánh bại lần cuối cùng, mà quân Chiềng Mai vẫn chưa đến Xiêm. Hoàng tử Bassein đành phải đóng quân ở Jainat. Sau khi bị tổn thất lớn do quân Xiêm tấn công, ông ta buộc phải lui về Kampengpet và không hề có bất cứ một nỗ lực nào đáng kể để chống lại quân Xiêm⁴.

Nadabaying đã đổ tất cả những thất bại này lên đầu của Tharrawaddy vì chậm trễ hành quân xuống phía nam. Ông ra lệnh cho Tharrawaddy phải lập tức đến Nakhonsawan để chuẩn bị cho một đợt tấn công Xiêm quy mô hơn vào mùa mưa năm sau⁵.

Tuy nhiên, hoàng tử Nasesuen của Xiêm không phải là người để cho quân Miến Điện dễ dàng chuẩn bị đến như vậy. Quân Chiềng Mai nhiều lần bị đánh bại. Cuối cùng, tháng 4-1586, họ bị quân Xiêm mai phục đánh cho tan tành với thiệt hại lên đến 1 vạn quân, 120 voi và 400 thuyền. Bản thân Tharrawaddy thoát chết trong gang tấc⁶.

Như vậy, âm mưu sử dụng Chiềng Mai như một công cụ để xâm lược Xiêm của Miến Điện đã hoàn toàn thất bại.

¹ Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 82.

² Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 82.

³ W.A.R Wood, A Sđd, tr. 129-130.

⁴ W.A.R Wood, Sđd, tr. 134.

⁵ W.A.R Wood, Sđd, tr. 134.

⁶ W.A.R Wood, Sđd, tr. 135.

Sau khi tuyên bố độc lập với Miến Điện (1591), năm 1595, vua Lan Xang lại gây xích mích với Tharrawaddy của Chiềng Mai và kích động thủ lĩnh vương quốc Nan chống lại ông ta. Ba năm sau, ông ta tuyên chiến với Chiềng Mai và chiếm đóng Chiềngsen. Tharrawaddy lâm vào tình trạng cực kỳ nguy hiểm. Ông ta là một ngoại kiều, bị ép lên ngôi vua Chiềng Mai nên khó có thể tìm kiếm được những lực lượng trung thành ủng hộ từ phía thần dân. Miến Điện cũng đang ở vào tình thế khó có thể giúp gì được. Chính vì thế, Tharrawaddy cầu cứu Xiêm. Đỗi lại, Chiềng Mai phải trở thành chư hầu của Xiêm. Vua Naresuen (1590-1605) của Xiêm chấp nhận đề nghị ấy và gửi ngay một đạo quân đến Chiềngsen đánh bại quân Lan Xang.

Nếu xem xét kỹ càng những sự kiện tiếp theo xảy ra sau đó thì rõ ràng đây là cơ hội thuận lợi cho Naresuen sát nhập Pitsanulok và Chiềng Mai vào lãnh thổ của mình, nhưng ông ta đã bỏ lỡ. Nếu Naresuen làm như vậy thì bình minh của thế kỷ XVII có lẽ đã xuất hiện một vương quốc Thái hùng mạnh và thống nhất. Kết quả là cho đến khoảng ba thế kỷ sau, một phần đất của người Thái ở phía bắc vẫn nằm ngoài vòng kiểm soát của chính quyền Xiêm¹.

Năm 1599, những rắc rối ở Chiềng Mai lại đến tai Naresuan. Nguyên do là Dejo, đã làm lễ đăng quang tại Chiềngsen và là một ủy viên hội đồng chính phủ Xiêm nhưng vẫn chưa thỏa mãn lòng tham vô đáy của mình, nên đòi phải được thay thế hoàng tử người Miến ở Chiềng Mai. Mâu thuẫn giữa hai người nảy sinh và lãnh thổ Chiềng Mai bị chia làm hai. Phía bắc do Dejo cai quản, còn phía nam do Tharrawaddy kiểm soát. Vấn đề được giải quyết hoàn toàn theo hướng có lợi cho Chiềng Mai còn những dự định của Dejo thì không được ủng hộ².

Sau đó Naresuen đưa Dejo vào một tình thế rất dễ bị sát nhập vào Xiêm. Tuy nhiên, Tharrawaddy đã khôn khéo đặt mình dưới sự bảo hộ của Xiêm và hành động như một chư hầu trung thành, nên Naresuen đã ủng hộ ông ta ngay cả trong trường hợp trái với lợi ích và sở thích của chính mình³.

Năm 1604, toàn bộ Pêgu và 19 tiểu bang Shan đều nằm dưới sự kiểm soát của Xiêm, nhưng vua Ava (Miến Điện) lại không chấp nhận điều đó. Trong tình thế nguy cấp, thủ lĩnh Sawbwa của Muang Nai đã cầu cứu Xiêm giúp đỡ. Naresuen phải dẫn đầu đạo quân 10 vạn người lên phía bắc. Chiềng Mai được lệnh chuẩn bị đội vua ứng chiến tại thượng lưu sông Saluen. Tuy nhiên, khi hành quân đến Muang Hang, Naresuen ốm chết, nhường ngôi lại cho em trai là Ekatotsarat. Cuộc hành quân cũng bị huỷ bỏ⁴. Mặc dù vậy, sự kiện này như một minh chứng hùng hồn cho sự trở lại của người Thái trên bản đồ chính trị khu vực và sân khấu Chiềng Mai không còn chỉ giành cho người Miến tự do độc diễn như thời gian qua.

Như vậy, đối với Lan Xang, mặc dù phải trải qua nửa thế kỷ đấu tranh vô cùng cam go và quyết liệt, nhưng mối quan hệ quốc tế phức tạp vừa qua đã dẫn đến kết quả là một mặt Lan Xang bảo vệ được chủ quyền của mình, mặt khác xác định được phạm vi lãnh thổ của vương quốc. Chiềng Mai tách khỏi Lan Xang và trở

¹ W.A.R Wood, Sdd, tr. 151.

² W.A.R Wood, Sdd, tr. 153-154.

³ W.A.R Wood, Sdd, tr. 154.

⁴ W.A.R Wood, Sdd, tr. 155-156.

thành vùng tranh chấp giữa Miến Điện và Xiêm, còn vùng đất từ Hin Bun đến thác Khoong (nay là nam Lào) thuộc về Lan Xang¹.

Từ đây, Lan Xang phải chăm lo giải quyết các vấn đề nội bộ. Cuộc xung đột với Miến Điện cũng chấm dứt. Việc tranh chấp bá quyền khu vực mà cụ thể là làm chủ Chiềng Mai, chủ yếu diễn ra giữa hai đối thủ truyền kiếp là Miến Điện và Xiêm. Những cuộc xung đột gay gắt để giành quyền làm chủ khu vực này xem ra còn lâu mới kết thúc khi mà cả hai nước vẫn còn ngang sức cân tài.

Đối với Miến Điện, nửa sau thế kỷ XVI là thời kỳ vàng son trong lịch sử chinh phục của họ. Tất cả các quốc gia người Thái đều ít nhất một lần phải quy phục người Miến. Chiềng Mai trở thành vấn đề trung tâm trong quan hệ giữa Miến Điện với các quốc gia người Thái. Khi họ chinh phục được thế giới người Thái thì Chiềng Mai cũng trở thành chư hầu thậm chí là chư hầu sớm nhất và đồng minh quan trọng nhất của Miến Điện trong quá trình xâm lược Xiêm và Lan Xang. Nhưng khi Miến Điện gặp rắc rối, Lan Xang và Xiêm giành lại độc lập thì Chiềng Mai lại quay sang thân phục Xiêm và trở thành bàn đạp cho họ trở lại xâm lược Miến Điện. Như vậy, nằm trong mối quan hệ quốc tế vô cùng phức tạp, Chiềng Mai hoàn toàn suy yếu và không còn đủ sức làm chủ được số phận của chính mình, vận mệnh của họ lại do kẻ khác quyết định.

Trong thời gian đó, do phải chống lại một kẻ thù chung nên giữa Xiêm và Lan Xang đã hình thành một liên minh chiến đấu tạm thời và trong cuộc đụng đầu lịch sử giữa Miến Điện và Lan Xang về vấn đề Chiềng Mai, Xiêm đã đứng về phía Lan Xang, nhưng không phải vì thế mà họ ủng hộ Chiềng Mai thuộc về Lan Xang vì chính Chiềng Mai cũng là mục tiêu xâm lược của Xiêm. Trục tam giác quyền lực này có lúc tạm thời nghiêng về phía Miến Điện nhưng cuối cùng đã được cân bằng lại cuối thế kỷ XVI.

Với ba lần bị quân xâm lược Miến Điện giày xéo trong vòng chưa đầy nửa thế kỷ đã làm cho Lan Xang từ bỏ tham vọng ở vương quốc Chiềng Mai và thừa dãn quan hệ với các nước láng giềng phía tây, đồng thời chuyển sang kết thân với Đại Việt ở phía đông. Cũng từ đó, câu chuyện Chiềng Mai chỉ còn là vấn đề của Xiêm và Miến Điện.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

D.G.E. Hall, *Lịch sử Đông Nam Á*, NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1997.

Lương Ninh (Chủ biên), *Đất nước Lào - Lịch sử và văn hoá*, NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1998.

W.A.R Wood, *A history of Siam*, 2nd edit, Bangkok, 1959.

¹ Lương Ninh (Chủ biên), Sđd, tr. 83.